

RIVOJLANGAN DAVLATLARDA EKSPORT VA INVESTITSİYALARNI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASH MODELLARI VA TAJRIBALARI

Mirxayitov Samadjon Samindjonovich

Fargona viloyati IIB ikkinchi mintakaviy xudud

PPX otryadi komandirining urinbosari, mayor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15310345>

Annotasiya

Maqolada rivojlangan davlatlarda eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash modellari va tajribalari keng yoritib berilgan. Rivojlangan davlatlarda eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash modellarini guruhlariga ajratib ko'rsatib bergan. Germaniya, Yaponiya, AQSH, Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya, Fransiya modellari samaradorligi yoritib berilgan.

Kalit so'z: eksport, investitsiya, model, moliya, samaradorlik, kredit, sug'urta.

Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, eksport va investitsiyalarni samarali moliyaviy qo'llab-quvvatlash milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishda, uning global qiymat zanjirlarida ishtirokini ta'minlashda va barqaror iqtisodiy o'sishga erishishda muhim rol o'ynaydi. Har bir mamlakat o'zining iqtisodiy rivojlanish darajasi, tarixiy an'analari, institutsional asoslari va milliy ustuvorliklaridan kelib chiqqan holda, eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos modellarini shakllantirgan. Ushbu bobda rivojlangan davlatlarda eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning asosiy modellari, instrumentlari va tajribalari ko'rib chiqiladi.

Rivojlangan davlatlarda eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash modellarini shartli ravishda quyidagi guruhlariga bo'lish mumkin:

1. **Bank-moliya modeli** – bu modelda eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashda asosiy rolni ixtisoslashgan davlat banklari (eksport-import banklari, taraqqiyot banklari) o'ynaydi. Ushbu modelning yorqin namunalari Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya hisoblanadi.

2. **Agentlik-kafolat modeli** – bu modelda eksportni qo'llab-quvvatlashning asosiy instrumenti sifatida eksport krediti sug'urtasi va kafolatlar tizimi markaziy o'rin egallaydi. Ushbu model AQSh, Buyuk Britaniya, Kanada kabi mamlakatlarda keng tarqalgan.

3. **Aralash model** – bu model bank-moliya va agentlik-kafolat modellarining elementlarini o'z ichiga oladi. Fransiya, Italiya, Ispaniya kabi mamlakatlarda qo'llaniladi.

4. **Mintaqaviy integratsiya modeli** – bu modelda eksport va

investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash mintaqaviy integratsiya birlashmalari doirasida amalga oshiriladi. Yevropa Ittifoqi doirasidagi hamkorlik bunga misol bo'ladi.¹

Quyida rivojlangan davlatlarda eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning asosiy modellari, ularning institutsional asoslari va samaradorligi batafsil ko'rib chiqiladi.

Germaniya eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning bank-moliya modelini rivojlantirishda yetakchi davlatlardan hisoblanadi. Germaniya modelining markazida KfW Banklar guruhi (Kreditanstalt für Wiederaufbau – Qayta tiklash uchun kredit muassasasi) turadi, u o'z tarkibida bir nechta ixtisoslashgan moliyaviy institutlarni birlashtiradi.²

KfW IPEX-Bank eksportni moliyalashtirish va xalqaro loyiha moliyalashtirishga ixtisoslashgan. Bank eksport kreditlari, sindikatlashgan kreditlar, loyiha moliyalashtirish, kredit kafolatlarini taqdim etadi. KfW IPEX-Bank nafaqat Germaniya eksportchilari, balki xorijiy kompaniyalar bilan ham hamkorlik qiladi, agar ular Germaniya texnologiyalari va uskunalaridan foydalansalar.

DEG (Deutsche Investitions- und Entwicklungsgesellschaft) xususiy sektordagi investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashga ixtisoslashgan. U rivojlanayotgan mamlakatlarda Germaniya kompaniyalari investitsiyalarini moliyalashtiradi, shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlardagi loyihalarga to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar kiritadi.

Euler Hermes – eksport krediti sug'urtasi va kafolatlar beruvchi yetakchi kompaniya. U Germaniya federal hukumati nomidan eksport krediti sug'urtasi dasturlarini amalga oshiradi. Euler Hermes eksportchilarni tijorat va siyosiy risklardan himoya qiladi, bu esa ularning xorijiy bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi.³

Germaniya modelining samaradorligi quyidagi ko'rsatkichlarda aks etadi:

- Germaniya jahonning yetakchi eksportyorlaridan biri hisoblanadi, 2022-yilda uning eksport hajmi 1,57 trillion dollarga yetdi.
- KfW guruhi tomonidan 2021-yilda eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun ajratilgan mablag'lar hajmi 107 milliard yevroni tashkil etdi.
- Euler Hermes tomonidan sug'urtalangan eksport operatsiyalari umumiy hajmi 2021-yilda 67 milliard yevroga yetdi.⁴

Germaniya modelining asosiy xususiyatlari quyidagilar:

- Moliyaviy institutlarning keng spektri, ularning har biri o'z yo'nalishiga ega;
- Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi samarali hamkorlik;
- Eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashning yagona strategiyasi doirasida faoliyatni muvofiqlashtirish;
- Moliyaviy qo'llab-quvvatlash instrumentlarining keng doirasi.

Yaponiya eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning samarali tizimini yaratgan. Yaponiya modelining asosini quyidagi moliyaviy institutlar tashkil qiladi:

Yaponiya Xalqaro Hamkorlik Banki (JBIC) – bu davlat moliyaviy instituti bo'lib, yapon kompaniyalarining eksport operatsiyalari va xorijiy investitsiya loyihalarini moliyalashtiradi.

Nippon Export and Investment Insurance (NEXI) – eksport krediti sug'urtasi xizmatlarini taqdim etuvchi davlat kompaniyasi. NEXI eksport operatsiyalarini tijorat va siyosiy risklardan himoya qiladi, bu esa yapon eksportchilarining global bozorlarda faolligini oshiradi.

Yaponiya modelining samaradorligi quyidagi ko'rsatkichlarda namoyon bo'ladi:

- Yaponiya jahonning yetakchi eksportyorlaridan biri hisoblanadi, 2022-yilda uning eksport hajmi 757 milliard dollarga yetdi.
- JBIC tomonidan 2021-yilda eksportni moliyalashtirish va xorijdagi investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun ajratilgan mablag'lar hajmi 12,5 trillion iyenani (taxminan 114 milliard dollar) tashkil etdi.
- NEXI tomonidan sug'urtalangan eksport operatsiyalari umumiy hajmi 2021-yilda 6,2 trillion iyenaga (taxminan 56 milliard dollar) yetdi.⁵

U.S. International Development Finance Corporation (DFC, ilgari Overseas Private Investment Corporation – OPIC deb nomlangan) – bu agentlik AQSh kompaniyalarining rivojlanayotgan mamlakatlardagi investitsiya loyihalarini qo'llab-quvvatlaydi.

Buyuk Britaniya eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning nisbatan boshqacha modelini ishlab chiqqan. Buyuk Britaniya modelining asosini quyidagi institutlar tashkil qiladi:

UK Export Finance (UKEF) – bu Buyuk Britaniya hukumatining eksport krediti agentligi bo'lib, Britaniya eksportchilarini qo'llab-quvvatlaydi. UKEF quyidagi xizmatlarni taqdim etadi:

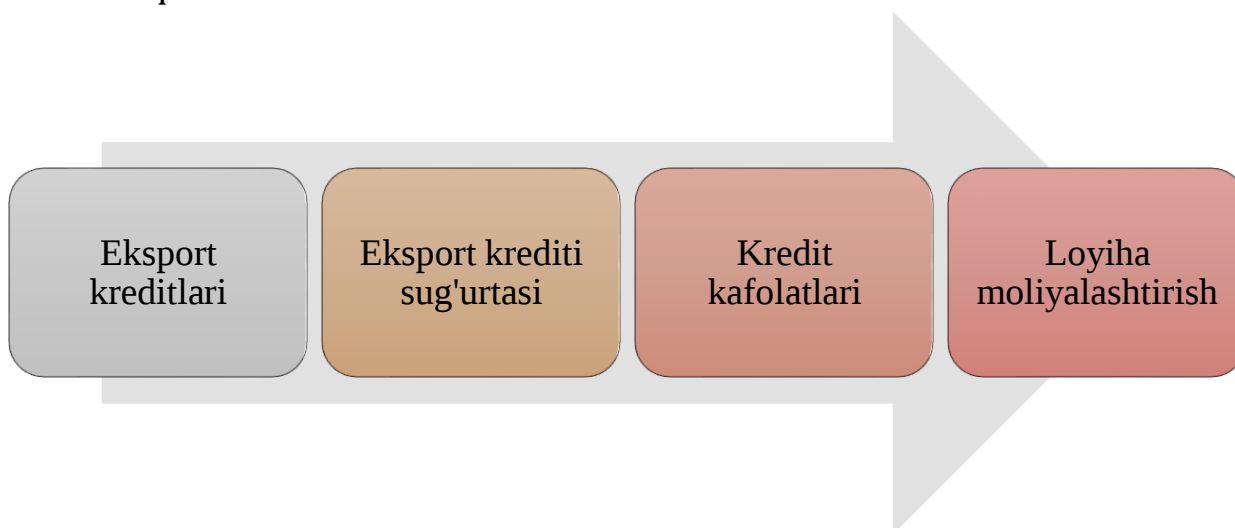
- Eksport krediti kafolatlari;
- Eksport sug'urtasi;
 - Eksport kreditlari;
 - Tender oldi kafolatlar;
 - Akkreditivlarni tasdiqlash.⁶

British International Investment (ilgari CDC Group deb nomlangan) – bu Buyuk Britaniyaning rivojlanish moliyalash instituti bo'lib, rivojlanayotgan mamlakatlarda investitsiya loyihalarini qo'llab-quvvatlaydi. U quyidagi xizmatlarni taqdim etadi: to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar; kapital fondlari orqali investitsiyalar; uzoq muddatli qarzlar; maslahat xizmatlari.

Buyuk Britaniya modelining asosiy xususiyatlari quyidagilar: mahalliy va xalqaro moliyaviy institutlar bilan yaqin hamkorlik; eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashda innovatsion yondashuvlar; xususiy kapital jalb qilishga alohida e'tibor; ekologik va ijtimoiy omillarni hisobga olish.

AQSh eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning agentlik-kafolat modelidan foydalanadi. Bu modelda asosiy rolni davlat agentliklari va kafolatlar hamda sug'urta xizmatlarini taqdim etuvchi institutlar o'ynaydi. AQSh modelining asosini quyidagi institutlar tashkil qiladi:

AQSh Export-Import Banki (EXIM Bank) – bu davlat moliyaviy instituti bo'lib, AQSh eksportchilari faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi. EXIM Bank quyidagi xizmatlarni taqdim etadi:

1-rasm. EXIM Bank xizmatlari⁷

Janubiy Koreya eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos modelini ishlab chiqqan bo'lib, u eksportga yo'naltirilgan iqtisodiy strategiyasining muhim elementi hisoblanadi. Janubiy

Koreya modelining asosini quyidagi institutlar tashkil qiladi:

Korea EXIM Bank – bu Janubiy Koreyaning davlat eksport-import banki bo'lib, milliy eksportchilar va xorijdagi koreys investitsiyalarini qo'llab-quvvatlaydi. Korea EXIM Bank quyidagi xizmatlarni taqdim etadi: eksport kreditlari; loyiha moliyalashtirish; xorijdagi investitsiyalarni moliyalashtirish; Economic Development Cooperation Fund (EDCF) orqali rivojlanayotgan mamlakatlarga yordam.

Korea Trade Insurance Corporation (K-sure) – bu Janubiy Koreyaning davlat eksport krediti sug'urta agentligi. K-sure koreys eksportchilarini tijorat va siyosiy risklardan himoya qiladi va quyidagi xizmatlarni taqdim etadi: eksport krediti sug'urtasi; xorijiy investitsiyalarni sug'urtalash; Bond insurance and guarantee – kafolatlar berish; kredit ma'lumotlari xizmatlari.

Janubiy Koreya modelining asosiy xususiyatlari quyidagilar: milliy eksport strategiyasi bilan chambarchas bog'liqlik; eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashda davlat institutlarining markaziy roli; yuqori texnologiyali tarmoqlarni qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor; eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining yuqori samaradorligi.

Fransiya eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning aralash modelini ishlab chiqqan. Bu model davlat institutlari va xususiy moliyaviy tashkilotlarning yaqin hamkorligiga asoslangan. Fransiya modelining asosini quyidagi institutlar tashkil qiladi:

Bpifrance (Banque publique d'investissement) – bu davlat investitsiya banki bo'lib, Fransiya kompaniyalarining innovatsion rivojlanishi, eksporti va xalqaro kengayishini qo'llab-quvvatlaydi. Bpifrance quyidagi xizmatlarni taqdim etadi: eksport kreditlari; xorijdagi investitsiyalarni moliyalashtirish; innovatsion loyihalarni moliyalashtirish; kichik va o'rta biznesni rivojlantirish uchun kreditlar.

Coface (Compagnie française d'assurance pour le commerce extérieur) – bu Fransiyaning yetakchi eksport krediti sug'urta kompaniyasi. Coface quyidagi xizmatlarni taqdim etadi: eksport krediti sug'urtasi; iqtisodiy va siyosiy risklarni sug'urtalash; xorijiy bozorlar haqida ma'lumotlar tahlili va taqdim etish.

Fransiya modelining asosiy xususiyatlari quyidagilar: davlat va xususiy sektorning koordinatsiyalashgan harakatlari; kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor; innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash; eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashning kompleks yondashuvi.

Rivojlangan davlatlarda eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash sohasida bir qator zamonaviy tendentsiyalarni kuzatish mumkin:

Raqamlashtirish va innovatsion texnologiyalardan foydalanish.

Ko'pgina mamlakatlar eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash jarayonlarini raqamlashtirmoqda, onlayn platformalar va elektron xizmatlarni joriy etmoqda, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlilidan foydalanmoqda. Masalan, Germaniyaning KfW banki raqamli transformatsiya dasturini amalga oshirmoqda, buning natijasida kredit arizalarini ko'rib chiqish va qaror qabul qilish jarayonlari ancha tezlashdi.

Ekologik va ijtimoiy omillarni hisobga olish. Rivojlangan davlatlar eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashda tobora ko'proq ekologik va ijtimoiy omillarni hisobga olmoqda. Masalan, Fransiyaning Coface kompaniyasi ESG (Environmental, Social, Governance) mezonlarini o'z faoliyatiga integratsiya qilgan, UAEF esa "yashil" eksportni qo'llab-quvvatlash dasturini ishga tushirgan.

Kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor. Ko'pgina mamlakatlar kichik va o'rta biznes sub'ektlarini eksport bozorlariga chiqishini qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratmoqda. Masalan, Fransiyaning Bpifrance tashkiloti kichik va o'rta biznes uchun maxsus eksport kreditlari va kafolatlar dasturlarini ishlab chiqqan, Germaniyaning KfW banki esa kichik va o'rta biznesning eksport loyihalarini qo'llab-quvvatlash uchun alohida kredit liniyalarini ajratgan.

Eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashda xususiy sektorning rolini oshirish. Ko'pgina mamlakatlar eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashda xususiy sektor institutlarini jalb qilishga harakat qilmoqda. Masalan, Buyuk Britaniyaning UAEF xususiy sug'urta kompaniyalari bilan hamkorlikda eksport risklarini sug'urtalashni ta'minlaydi, AQShning EXIM Bank esa xususiy banklar bilan hamkorlikda eksport kreditlarini taqdim etadi.

Regional yondashuvlar va global hamkorlik. Rivojlangan davlatlar mintaqaviy va global hamkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Masalan, Yevropa Ittifoqi doirasida Yevropa Investitsiya Banki (EIB) va Yevropa Tiklanish va Taraqqiyot Banki (EBRD) kabi institutlar Yevropa kompaniyalari eksportini va xorijdagi investitsiyalarini qo'llab-quvvatlashda faol ishtirok etadi.

Xulosa. Rivojlangan davlatlarning eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash sohasidagi tajribasini tahlil qilish O'zbekiston uchun qimmatli darslarni beradi. Janubiy Koreya, Yaponiya va boshqa rivojlangan davlatlar tajribasidan kelib chiqqan holda, O'zbekistonda ixtisoslashgan eksport-import bankini tashkil etish maqsadga muvofiq. Bu bank eksport kreditlari, kafolatlar va sug'urta xizmatlarini kompleks taqdim etishi, eksport salohiyatini oshirishga yo'naltirilgan loyihalarni moliyalashtirishi mumkin.

O'zbekiston Eksportni qo'llab-quvvatlash fondining eksport krediti sug'urta funksiyalarini kuchaytirish, uning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish va xalqaro standartlarga muvofiq sug'urta mexanizmlarini joriy etish zarur.

Eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash bilan shug'ullanuvchi moliyaviy institutlar faoliyatini raqamlashtirish, onlayn platformalar va elektron xizmatlarni joriy etish, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlilidan foydalanish lozim.

Fransiya va Germaniya tajribasidan kelib chiqqan holda, kichik va o'rta biznesning eksport loyihalarini qo'llab-quvvatlash uchun maxsus kredit liniyalari, kafolatlar va maslahat xizmatlarini joriy etish maqsadga muvofiq.

Buyuk Britaniya va AQSh tajribasidan kelib chiqqan holda, eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashda davlat va xususiy sektor institutlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, xususiy kapital va ekspertizani jalb qilish lozim. Rivojlangan davlatlar tajribasiga muvofiq, eksport va investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda ekologik va ijtimoiy omillarni hisobga olish, "yashil" eksport va investitsiyalarni rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish zarur.

Rivojlangan davlatlarda eksport va investitsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash modellari va tajribalarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, har bir mamlakat o'zining iqtisodiy rivojlanish darajasi, tarixiy an'analari va milliy ustuvorliklaridan kelib chiqqan holda, o'ziga xos eksport va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash tizimini shakllantirgan.

Bank-moliya modeli, agentlik-kafolat modeli va aralash modellar o'zlarining afzalliklari va cheklovlariga ega. Bank-moliya modelida davlat moliyaviy institutlari (eksport-import banklari, taraqqiyot banklari) markaziy rol o'ynaydi va to'g'ridan-to'g'ri moliyalashtirish instrumentlari ustuvorlikka ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Tashmatov R.X. Xalqaro moliya va iqtisodiy munosabatlarni rivojlantirishda eksport-import operatsiyalarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlari. - T.: "Iqtisodiyot", 2022. - 238 b.
2. Сичова М.О., Воскобойников R.V. Мировой опыт развития систем финансовой поддержки экспорта // Финансовое исследования. - 2020. - №3. - С. 92-104.
3. Krumm T. The Role of German Development Banks in Promoting Foreign Trade and Investment // Journal of Economic Policy Reform. - 2022. - Vol. 25. - P. 59-76.
4. Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. Jahresbericht der Außenwirtschaftsförderung 2021. - Berlin, 2022. - 86 S.

5. Japan Bank for International Cooperation. "Annual Report 2021". - Tokyo, 2022. - 124 p.
6. Holton S., Phelan G. "How Does the UK Support Its Exporters? A Cross-Country Comparison" // Journal of Banking and Finance. - 2020. - Vol. 65. - P. 103-115.
7. Алимов, Б. Б. (2023). Инвестицион Лойиҳаларни Мониторинг Қилиш-Бизнесни Самарали Бошқаришнинг Муҳим Белгисидир. Boshqaruv Va Etika Qoidalari Onlayn Ilmiy Jurnali, 3(2), 72-76.
8. Бобакулов, Т., & Алимов, Б. (2022). ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИ МОЛИЯ СЕКТОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ. Евразийский журнал академических исследований, 2(13), 198-205.
9. Alimov, B. (2019). Uzbekistan-EUROPE AND CENTRAL ASIA-P144856-Improving Pre-primary and General Secondary Education Project-Procurement Plan.
10. ORGANIZATION AND DEVELOPMENT OF CLUSTERS IN THE AGRICULTURAL SECTOR BASED ON THE PRINCIPLES OF COOPERATIVE RELATIONS AND INTEGRATION

